

آسیب شناسی حقوقی انتخابات الکترونیک در ایران

محمد جواد ربانی^۱، مریم آقا بجستانی^۲

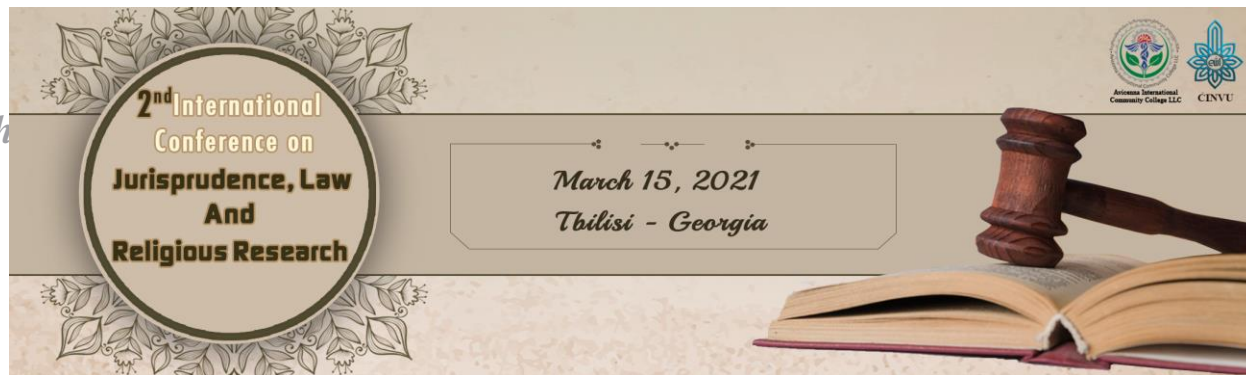
۱_ نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری حقوق عمومی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

۲_ دانشیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

چکیده

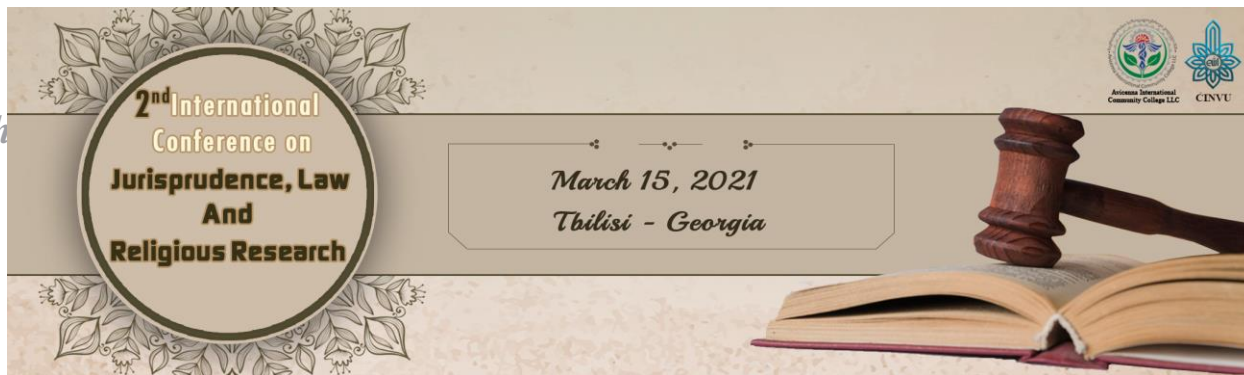
در سال های اخیر با گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات تحقق دولت الکترونیک و انتخابات الکترونیک از جانب حکومت ها ضرورتی اجتناب ناپذیر در راستای کاهش هزینه ها، افزایش بهره وری و رضایت آحاد مردم و در نهایت توسعه پایدار محسوب می گردد. در روز ۲۸ خرداد ۱۴۰۰ دو انتخابات ریاست جمهوری و شوراهای شهر و روستا و دو انتخابات میان دوره ای مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان رهبری برگزار خواهد شد و از همین حالا می توان پیش بینی کرد به دلیل این که متأسفانه شواهد نشان دهنده و وضعیت نامناسب ایران در حوزه دولت الکترونیک و حاکمیت الکترونیک بوده، اگر تدابیر لازم دیده نشود صف های طولانی داوطلبان برای ثبت نام در فرمانداری ها و بخش داری ها شکل می گیرد و از آن جایی که از مهمترین اهداف دولت الکترونیک بالا بردن درصد مشارکت مردم و دخالت دادن مستقیم در تعیین سرنوشت خود است، در این شرایط اگر بخواهیم مردم را به رای دادن ترغیب کنیم یکی از راهکارهای اساسی برگزاری انتخابات الکترونیکی است.

واژه های کلیدی: انتخابات الکترونیک، دولت الکترونیک، رای گیری الکترونیک

مقدمه

در کشور ما انتخابات در یک روز و با حضور فیزیکی رای دهندگان برگزار می شود اما در شرایط بیماری کرونا دیگر امکان برگزاری چنین انتخاباتی فراهم نیست. انتخابات الکترونیکی برای رای دهندگان این امکان را فراهم می کند که بدون نیاز به حضور فیزیکی در محل رای گیری و از طریق شبکه ارتباطی عمومی در انتخابات شرکت کنند و یکی از راهکارهای موثر برای مشارکت آحاد مردم در مسائل اجتماعی برگزاری انتخابات به روش رای گیری الکترونیکی است. رای گیری الکترونیکی به طور کلی عبارت است از اجرای فرایند انتخابات به کمک ابزارهای الکترونیکی به گونه ای که الزامات یک پروتکل رای گیری حفظ شود. امروزه در جهان بحث های فراوانی در زمینه سهولت کاربرد مزایا و مخاطرات مرتبط با انتخابات الکترونیکی مطرح است. اگرچه این نوع انتخابات به دلیل عدم شفافیت ذاتی بحث و جدل های زیادی به دنبال دارد اما در صورت پیاده سازی صحیح نسبت به سایر روش های رای گیری از مزایای فراوانی برخوردار است که از جمله آن می توان به سرعت بالا صحت و دقت نتایج، سهولت بیشتر برای رای دهندگان تجزیه و تحلیل سریع آرا و هزینه پایین اشاره کرد. رای گیری الکترونیک از ضروریات قرن حاضر محسوب می شود و به همین دلیل برای استفاده از این فناوری نوین لازم است عوامل مستقیم و غیر مستقیم به عنوان زیر بنا در امر توسعه رای گیری مورد بررسی قرار بگیرد. یکی از مهمترین اهداف سیاست گذاران شهر الکترونیک تحقق دولت الکترونیک و به دنبال آن دموکراسی الکترونیکی می باشد. انتخابات الکترونیکی از مهمترین ارکان دموکراسی الکترونیکی می باشد که در راستای تحقق هر چه بهتر شهر الکترونیک همواره مورد توجه بوده است. با توجه به تلاش های فراوان برای تحقق انتخابات الکترونیک این سوال مطرح می شود که آیا این بعد از ابعاد فناوری نیز مانند سایر ابعاد آن به زیر ساخت حقوقی برای تحقق کامل خود نیازمند هست یا خیر.

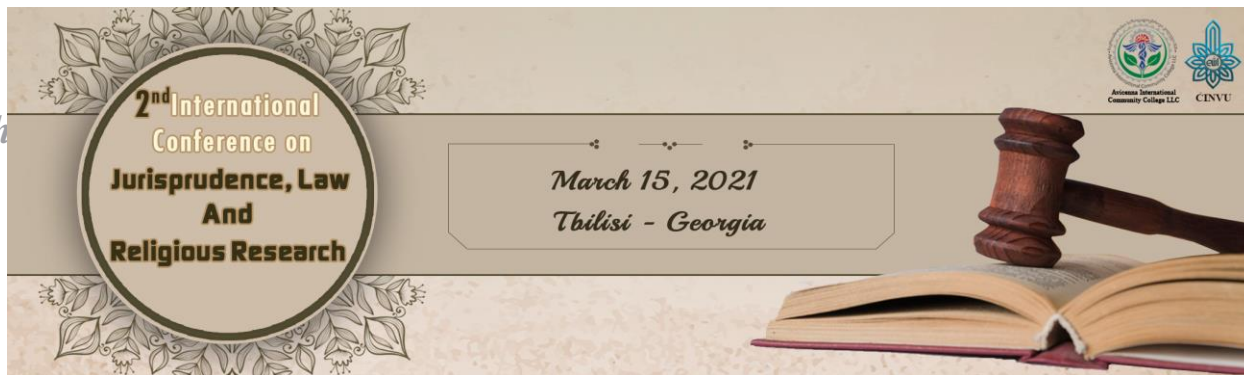
مفهوم رای گیری و انتخابات الکترونیک

رای گیری الکترونیک یکی از روش های نوین و رو به رشد و در حال گسترش برای جمع آوری آراء در هر انتخاباتی است که با گسترش فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی به صورت الکترونیکی برای اخذ رای و شمارش آراء به کار می رود^۱. واژه رای گیری الکترونیک به معنای استفاده از ابزارهای مختلفی از جمله پانچ کارت ها بر گه های رای گیری حساس به علامت گذاری که به وسیله حس گرهای حساس به نور خوانده می شود تلفن و اینترنت در فرایند رای گیری است. انتخابات الکترونیک یک شیوه جدید است که بیشتر در طی دو دهه اخیر در شماری از کشورهای توسعه یافته مرسوم شده است. در روش سنتی که مردم در مراکز رای دهی به پای صندوق های رای حضور میابند، وقت و هزینه زیادی جهت انتقال و شمارش برگه های رای دهی صرف می شود و مردم نیز مدت زیادی را در صف های طولانی منتظر می مانند و اعلان نتیجه نیز با تاخیر مواجه می شود. اما بر خلاف شیوه سنتی، در روش رای گیری الکترونیکی، رای ها به صورت خودکار توسط ماشین های رای گیری ثبت و شمارش می گردد که ضمن مصرف هزینه های مالی و انسانی کمتر، زمینه را برای اعلان زود هنگام نتیجه انتخابات نیز مساعد می سازد. برگزاری انتخابات الکترونیکی در کشورهای پیشرفته دنیا از آن جهت مورد استفاده قرار گرفته است که اتلاف وقت زیاد از عوامل اصلی کاهش مشارکت مردم در تعیین سرنوشتشان است، لذا دولت مردان خواسته اند از این طریق با استفاده از فضاهای مجازی و رایانه ای و صرف حداقل وقت در انتخابات، مانع از کاهش سرسام آور مشارکت مردم در انتخابات شوند. به طور کلی رای گیری الکترونیکی را می توان به دو نوع اصلی تقسیم بندی کرد:

۱- رای گیری الکترونیکی که به صورت فیزیکی توسط نمایندگان دولتی یا مقامات مستقل انتخاباتی نظارت می شوند (به عنوان مثال دستگاههای رای گیری الکترونیکی در ایستگاههای رای گیری)

۲- رای گیری الکترونیکی از راه دور که در آن رای گیری تنها به حضور رای دهنده انجام می پذیرد و به صورت فیزیکی توسط نمایندگان دستگاههای دولتی نظارت نمی شوند (به عنوان مثال رای دهی شخص از طریق کامپیوتر شخصی، تلفن همراه یا ارتباط تصویری از طریق اینترنت)

امروزه طیف وسیعی از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه از رای گیری الکترونیک برای ایجاد سهولت و سرعت در انتخابات خود استفاده می کنند. اما فقط ایجاد امکانات برای برگزاری انتخابات نوین و رای گیری الکترونیکی لازم نیست بلکه فرهنگ سازی برای استفاده از آن و همچنین ایجاد فضای اعتماد میان مردم و این سیستم ها جز شرایط اختصاصی این امر هستند.

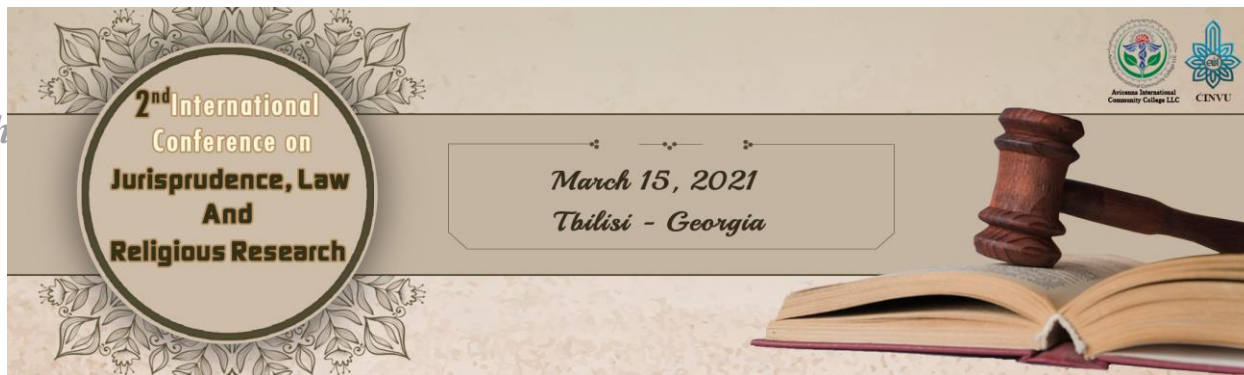
نگاهی به تاریخچه پیدایش انتخابات الکترونیکی

سیستم های برگزاری انتخابات الکترونیکی از دهه ۶۰ میلادی در جهان معرفی شد. در آن سال ها سیستم کارت های سوراخ دار برای نخستین بار ارائه شد. سیستم رای گیری اسکن نوری که به دنبال کارت ها سوراخ دارد این امکان را به رایانه می دهد تا علامت گذاری صورت گرفته بر روی برگه رای را بخواند. ثبت الکترونیکی مستقیم آراء، نسخه مدرن تری از فناوری برگزاری انتخابات الکترونیکی است که به جمع بندی و جدول بندی آراء در یک ماشین واحد می پردازد. هم اکنون این سیستم الکترونیکی در تمامی انتخابات برزیل و درصد قابل توجهی از انتخابات هند، هلند، ونزوئلا و آمریکا استفاده می شود. به دنبال این سیستم مدرن تر، سیستم های رای گیری اینترنتی نیز محبوبیت خاصی پیدا کرده و به عنوان مثال در کشورهای نظیر انگلیس، استونی، و سوئیس در سطح انتخابات دولت و در کانادا در سطح انتخابات شهرداری ها و نیز در آمریکا و فرانسه برای انتخابات حزبی مورد استفاده قرار می گیرند.

انتخابات الکترونیکی در ایران

ایران از جمله کشورهای پهناور جهان است که در دو دهه گذشته خیز جدی به سوی حرکت در مسیر فناوری اطلاعات برداشته است. اما به دلیل وجود مسائلی همچون عدم برنامه ریزی برای بستر سازی تحقق دولت الکترونیک، به نظر می رسد زمان برگزاری رسمی نخستین انتخابات الکترونیکی در ایران هنوز فرا نرسیده باشد و به رغم توسعه زیر ساخت های کلی فناوری اطلاعات، هنوز استانداردهای مورد نیاز برای برگزاری انتخابات الکترونیکی در ایران فراهم نشده است.

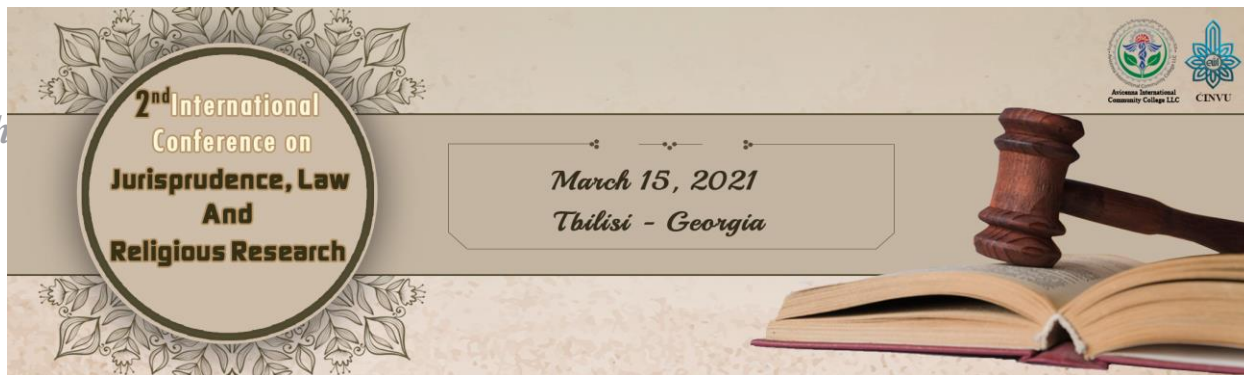
در کشور ما بحث انتخابات الکترونیک از دهه ۷۰ مورد نقد و بررسی قرار داشته اولین گام در راستای برگزاری انتخابات الکترونیک در ایران مربوط به سال ۱۳۷۲ می باشد. در این سال به علت زمان بر بودن مدت شمارش دو ایده استفاده از کارت پانچ و یا سیستم شمارش آراء از روی برگه ها مطرح شد. ایده اول به علت مشکلات در هزینه و عدم رفع مشکل زمان رد شد اما ایده دوم در سطح وسیعی مورد استفاده قرار گرفت. از سال ۱۳۷۲ به بعد تا مدت زیادی سخنی از انتخابات الکترونیک به میان آورده نشد تا نهایتاً حدوداً ۲۱ سال پیش در قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب سال ۱۳۷۸، برگزاری انتخابات الکترونیک در تبصره هایی از ماده ۹ این قانون مورد اشاره قرار گرفت. همچنین در ((تبصره ۶)) ماده ۹ این قانون که در خرداد ماه سال ۱۳۹۵ اصلاح شده است آمده است ((وزارت کشور موظف است ظرف مدت شش ماه از زمان تصویب این قانون، نسبت به نوین سازی شیوه های اخذ رای و شمارش آراء، به منظور دقت، سلامت و نظارت بهتر در اخذ، شمارش و اعلام نتایج و همین طور استاندارد سازی صندوق های اخذ رای در حدود اعتبارات مصوب و پس از تایید شورای نگهبان اقدام نماید)) در همین زمینه در سال ۹۶ در برخی از شعب اخذ رای پنجمین دوره انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا انتخابات به صورت همزمان الکترونیکی و کاغذی برگزار شد تا مسئولان در این زمینه تجربه کسب کرده و زیر ساختها و مردم را برای

این نوع انتخابات آماده کنند، اقدامی که می توانست مقدمه ای برای بهره گیری از فناوری نوین در انتخابات دیگر مثل مجلس شورای اسلامی، ریاست جمهوری و مجلس خبرگان باشد. بر اساس گزارش مرکز پژوهش های مجلس رای گیری الکترونیکی انتخابات شوراهای اسلامی توسط وزارت کشور در ۱۳۹ شهر از ۲۸ استان شامل ۹۶۴۴ شعبه صورت پذیرفت و از این طریق ۸ میلیون و ۶۷ هزار و ۷۰۱ رای اخذ شد. از جمله نتایج این رای گیری الکترونیکی می توان به عدم توقف هیچ یک از شعب مکانیزه به دلیل نقص فنی (البته در تمامی شعب ذکر شده امکانات برگزاری رای گیری دستی نیز کاملاً فراهم بوده که در صورت خرابی تجهیزات و عدم تعمیر و یا جایگزینی آن ظرف مدت ۳۰ دقیقه، اجازه تبدیل به شعب دستی را داشته اند) و شمارش صحیح صندوق های الکترونیکی در ۹۹.۵ درصد از شعب اشاره کرد. همچنین در این شعب تجمع و شمارش آرا به سرعت انجام شده است. به همین دلیل هم انتخابات شورای شهر و روستا برای این مسئله توسط وزارت کشور انتخاب شد تا این موارد مورد آزمایش و ارزیابی قرار بگیرد که نتایج موفقیت آمیز بود. البته اجرای انتخابات الکترونیکی توسط وزارت کشور هم طبق گزارش مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی دارای ضعف هایی هم بوده است.

مجموعه وزارت کشور و شورای نگهبان، انتخابات را فقط روز رای گیری نمی دانند. در حقیقت فرایند انتخابات از روز دستور شروع انتخابات آغاز می شود و در ادامه تا روز انتخابات و بعد از آن تا زمان امحای آرا ادامه دارد. اگر کل این فرایند ها به صورت الکترونیکی انجام گیرد، انتخابات الکترونیکی به صورت صد در صد انجام شده است. در این ارتباط ۲۵ فرایند در انتخابات از دستور شروع تا امحای آرا وجود دارد که این فرایند ها به جز فرایند اخذ و شمارش آرا تماماً در سامانه جامع انتخابات شکل می گیرد و ساماندهی می شود.

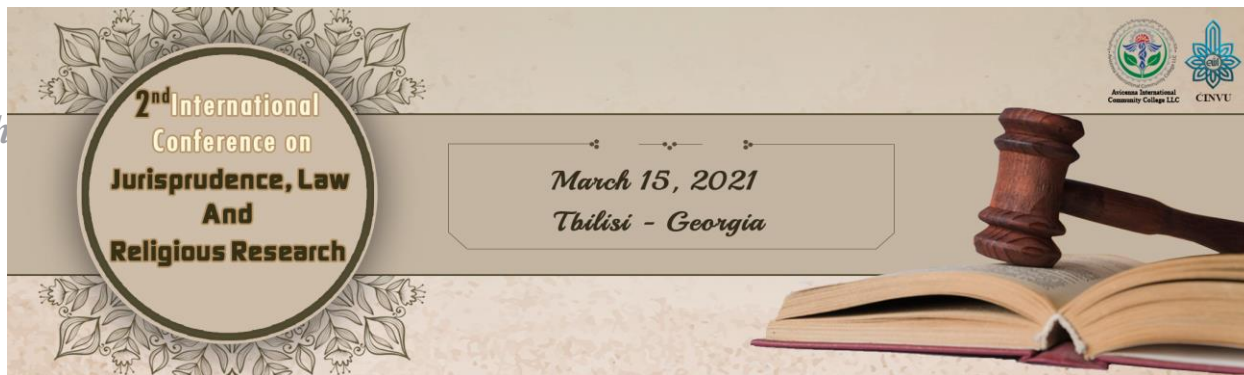
در این نوع انتخابات تمام فرمانداری ها، بخشداری ها و استان داری ها به سامانه جامع انتخابات متصل بوده و این سامانه نیز در محیط اختصاصی و امن در طول انجام فرایند های انتخابات برای چندین ماه فعال است. یعنی در محیط اینترنت نیست و مباحث امنیتی، پروتکل های لازم، رمز نگاری و غیره انجام شده. تجهیزات برگزاری رای گیری الکترونیکی شامل یک دستگاه به نام ترمینال مجری است که در اختیار نمایندگان وزارت کشور قرار می گیرد، دستگاهی به نام ترمینال نظارت که در اختیار ناظران شورای نگهبان است و دستگاه بزرگتری به نام صندوق الکترونیکی که مردم با این صندوق سروکار دارند. ترمینال های مجری و ناظر عملاً به جای کامپیتری هستند که در شعبه نیمه مکانیزه قرار دارند و کار احراز هویت و صدور کارت رای را انجام می دهند که این کارت الکترونیکی به جای تعرفه کاغذی است. کارت الکترونیکی در حقیقت مجوزی است که با آن رای دهنده می تواند رای دهد. در این روش رای دهنده پس از مراجعه به پای صندوق الکترونیکی اخذ رای و قرار دادن کارت الکترونیکی ذکر شده در محل مخصوص دستگاه، اجازه رای دادن پیدا می نماید و دستگاه صندوق از رای دهنده می خواهد که کد داوطلب را وارد کند و بعد از وارد کردن کد، تصویر داوطلب را می بیند و به تعداد کاندیداهایی که اجازه رای دادن دارد و یا کمتر از آن رای می دهد. ممکن است فردی بخواهد رای سفید بدهد که در این صورت هم کلیدی برای این کار تعبیه شده. لازم

به ذکر است دستگاه صندوق در جایی قرار میگیرد که صفحه نمایشگر را فقط رآئ دهنده می بیند و رآئ مخفی است. هنگامی که ورود کد یا کدها به اتمام رسید، رآئ دهنده دکمه ای سبز رنگ به مفهوم اتمام رآئ گیری را فشار می دهد و پس از تایید مجدد توسط همان کلید رآئ پرینت گرفته شده و در محفظه ای شیشه ای به رآئ دهنده نشان داده می شود. رآئ دهنده امکان برداشتن کاغذ را ندارد و پس از چند ثانیه برگه رآئ برش خورده و در صندوقی که زیر دستگاه قرار دارد ریخته می شود. مراحل اجرای کار توسط دستگاه راهنمایی صوتی نیز خواهد شد. آرایه ای که در صندوق به صورت کاغذی ریخته شد ملاک شمارش در روز اخذ رآئ نیست و فقط زمانی که شکایتی وجود داشت و نیاز به رسیدگی بود می توان این کاغذهای پرینت شده را تخلیه، شمارش و با نتیجه الکترونیکی مقایسه کرد. همچنین اگر در بدترین شرایط دستگاه خراب شد و قرار شد انتخابات به صورت دستی ادامه پیدا کند، می توان از این کاغذها استفاده کرد. به هیچ عنوان این که چه کسی به چه کسی رآئ داده قابل شناسایی نیست. هیچ نوشته یا علامتی روی این کارت نیست که مشخصه رآئ دهنده روی آن باشد حتی در تعرفه کاغذی شاید بشود از طریق خط، رآئ را پیدا کرد اما اینجا هیچ راهی وجود ندارد. حتی حافظه دستگاه به گونه ای طراحی شده که که مشخص نشود اولین نفر یا دومین نفر یا ترتیب بعدی رآئ دادن چگونه بوده است. همزمان با رآئ دادن و قبل از پایان رآئ گیری هم مشخص نیست که هر داوطلب تا کنون چه میزان رآئ آورده مسئولین برگزاری انتخابات هیچ دسترسی به آمار نتایج تا پایان رآئ گیری نه باید داشته باشند و نه دارند، زیرا صندوق به هیچ شبکه ای متصل نیست. فقط یک کابل برق دارد که آن هم در صورت قطع برق با باتری ادامه کار می دهد. بعد از پایان ساعات رآئ دادن، پشت دستگاه پلمبی وجود دارد که با حضور ناظر شکسته شده و اطلاعات دستگاه تخلیه می شود. دقیقاً مثل صندوق معمولی که در پایان ساعات رآئ دادن پلمب صندوق باز می شود و رآئ شماری آغاز می شود. که البته اینجا رآئ شماری وجود ندارد و همان لحظه نتیجه دستگاه از حافظه تخلیه می شود و دستگاه نیز پرینت می دهد و نتایج آن صندوق را نشان می دهد. سپس صورتجلسه تنظیم و کار شعبه تمام می شود از همان جا هم نتایج تهیه شده و برای تجمیع آرا به پایگاه اصلی ارسال میگردد. در این روش علاوه بر این که اطلاعات در سه حافظه دستگاه که یکی در اختیار شورای نگهبان، یکی در اختیار وزارت کشور و یکی هم حافظه پشتیبان ذخیره میگردد کل آرا به صورت کاغذی هم موجود بوده و امحا نمی شوند.

مزایا و معایب استفاده از رآئ گیری الکترونیکی

رآئ گیری الکترونیکی شمارش آراء را تسریع کرده و اگر به درستی پیاده سازی شود قابل ممیزی قابل اعتماد و شفاف است. به علاوه دسترسی به پلتفرم رآئ گیری و مشارکت مردم و نامزدهای انتخاباتی را نیز افزایش می دهد. اگر تا به امروز این روش جایگزین روش سنتی نشده و تنها در انتخابات کوچک و کم اهمیت تر به کار رفته به علت چالش های امنیتی ای است که وجود دارد. به عنوان مثال شما پس از ثبت رآئ نمی توانید درستی آن را بررسی کنید چرا که این کار احتمال فروش و تخلف

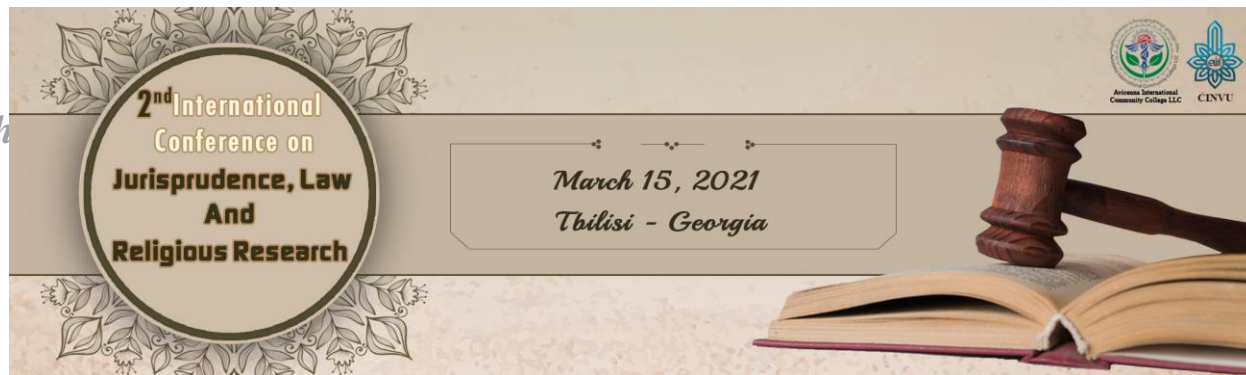

رای را بالا می برد. از طرفی رای دادن خارج از حوزه رای گیری ریسک دستکاری آن را بالا می برد. وقتی فرد رای دهنده به جای این که در حوزه اخذ رای حاضر شود در خانه مانده و از طریق تلفن همراه یا کامپیوتر خود رای دهد احتمال تخلف در فرایند رای گیری افزایش می یابد و از آنجایی که هیچ امضایی در کار نیست این خطر وجود دارد که یک فرد خود را جای دیگری گذاشته و هویت او واقعی نباشد رای گیری الکترونیک از خطر دستکاری آرا و فاش شدن پیش از اعلام نتایج نهایی مصون نیست.

تنها در صورتی می توان از رای گیری الکترونیکی استفاده نمود که رای دهندگان به این سیستم اعتماد داشته باشند. شفافیت فعالیت ها می تواند عنصر کلیدی در ایجاد اعتماد و اطمینان باشد. دانستن جزئیات رویه های انتخاباتی مختلف و دلیل استفاده از رای گیری الکترونیکی نیز می تواند نقش مهمی در ایجاد امنیت و اعتماد داشته باشد. قرار دادن مستندات مربوط به رای گیری الکترونیکی در اختیار کاربران در ایجاد شفافیت اهمیت فراوانی دارد ناظرانی مانند رسانه ها باید به مستندات مربوطه جلسات، فعالیت ها تا حد ممکن دسترسی داشته باشند.

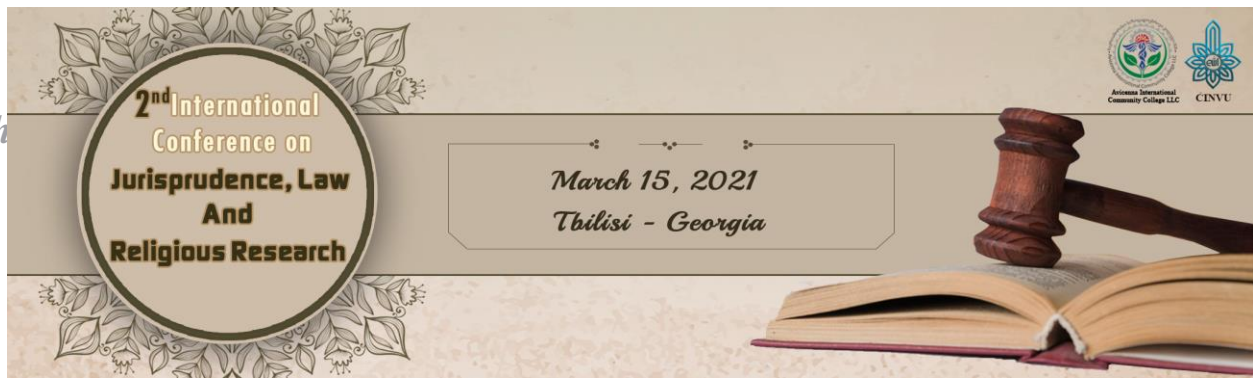
۱- مزایای استفاده از رای گیری الکترونیک

- کاهش تقلب و خطاهای مربوط به استفاده از تعرفه های کاغذی
- امکان شمارش آرای سفید
- بهبود فرآیند پذیرش آرا و تسریع در تجزیه و تحلیل نتایج
- تسریع در فرآیند شمارش آراء
- دسترسی بهتر رای دهندگان به شعب
- کاهش هزینه های جانبی برگزاری انتخابات
- افزایش مشارکت مردم به دلیل کاهش زمان انتظار برای رای گیری
- امکان رای دهی بدون نیاز به حضور در حوزه های انتخاباتی در دوران کرونا و لزوم حفظ فاصله اجتماعی که شرکت در انتخابات را تسهیل کرده
- تشویق جوانان به مشارکت در انتخابات زیرا این قشر انتخابات الکترونیکی را روشی نوین و قابل توجه تلقی می کنند.
- ظهور اشکال جدید مشارکت شهروندان
- امکان تغییر رای وجود ندارد
- امکان دسترسی آسان برای افراد معلول و ناتوان
- جلوگیری از خطاهای غیر عمدی رای دهندگان

۲_ نقاط ضعف استفاده از رای گیری الکترونیک

- عدم دسترسی تمام مردم به کامپیوتر و اینترنت
 - نبود شفافیت و دشواری درک آن ها برای بخش عمده ای از جامعه
 - عدم اعتماد مردم به این نوع سیستم ها به دلیل نداشتن شناخت کافی از این شیوه
 - ترافیک سنگین و فشار زیاد بالای سرورهای اینترنتی و بانک های اطلاعاتی
 - تسهیل در تقلب، به دلیل این که احراز هویت در فضای دیجیتال دشوارتر است
 - دست کاری انتخابات از سوی هکر ها
 - هنگام رای دادن اگر خطایی صورت گیرد امکان جبران و بازگرداندن رای وجود ندارد. افراد نمی توانند پس از ثبت رای، درستی آن را بررسی کنند. زیرا این کار احتمال تخلف و فروش را بالا می برد.
 - کاربرد کاغذ زیاد در رای گیری استاندارد شاید کمی قدیمی و تاریخ گذشته جلوه کند، اما برخی کارشناسان بر این باورند که این روش اثرات ماندگاری دارد که رای گیری با رایانه های شخصی و یا به صورت تلفنی از چنین سطح ماندگاری برخوردار نیست.
 - به دلیل هزینه های بالا و عدم امکانات مناسب در سیستم مخابراتی، ایجاد حوزه های رای گیری الکترونیکی در تمام روستاها و شهرهای کوچک امکان پذیر نیست.
- در شرایط کنونی و با فناوری فعلی، رای گیری الکترونیکی جایگزین بی نقصی برای رای گیری کاغذی نیست. البته نباید فراموش کنیم که همه این موارد وقتی اهمیت پیدا میکند که با انتخاباتی مهم و سرنوشت ساز مواجه هستیم. اشکالات و ملاحظات بسیاری بر این روش وارد بوده که باعث می شود محتاط تر به آن فکر کنیم. برای برگزاری یک انتخابات بی نقص و سالم سه اصل اساسی لازم است: امنیت، ناشناس بودن آراء و امکان تایید صحت آراء که در رای گیری الکترونیکی دچار چالش های جدی می شود. با این حال اگر این اشکالات و ملاحظات رفع شوند، ممکن است در آینده نه چندان دور، همه بتوانند از داخل خانه و به راحتی رای خود را ثبت کنند.

مشکلات حقوقی و چالش های انتخابات الکترونیک

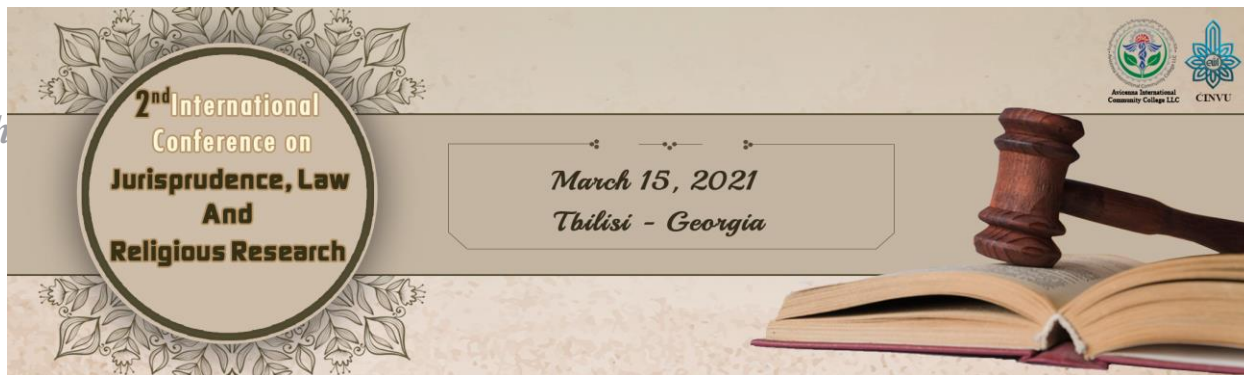
الف) مشکلات حقوقی

۱- احراز هویت:

روند احراز هویت به این صورت است که در هر کجای این مرحله در صورتی که احراز هویت فرد دچار مشکل شود باید ناظران انتخابات حاضر در حوزه در مورد ادامه روند رای گیری تصمیم گیری کنند. این دخالت فیزیکی افراد از آن جهت نیاز است که هیچ گونه قانونی در رابطه با عملیات سامانه در چنین شرایطی در قوانین برگزاری انتخابات قانون اساسی وجود ندارد. بنابر قانون در صورت رخداد هرگونه مشکلی در احراز هویت ناظران شعبه از جمله ناظر شورای نگهبان و ناظر فرماندار و... مسئول تصمیم گیری در مورد روند برگزاری انتخابات هستند. بنابر این اجتناب از دخالت فیزیکی افراد امکان پذیر نیست و برای تحقق این مهم نیاز به یک زیر ساخت قانونی وجود دارد. باید مد نظر داشت که به علت عدم وجود زیر ساخت حقوقی ما نه تنها هزینه احراز هویت را در انتخابات الکترونیک را کاهش نداده ایم بلکه به علت نیاز به پایانه های گران قیمت برای ناظران فیزیکی موجود در حوزه ها هزینه ها را نیز تا حد زیادی افزایش داده ایم. عدم وجود زیر ساخت هایی مانند: امضای دیجیتال، کارت های هوشمند شناسایی و اطلاعات احراز هویت دیجیتال مانند تصاویر عنبیه چشم و اثر انگشت دیجیتال امکان احراز هویت الکترونیک وجود نداشته و باید همه افراد در حوزه ها به صورت فیزیکی حضور پیدا کرده تا رای خود را صادر کنند.

۲- قابلیت بازبینی:

فاکتور قابلیت بازبینی اگرچه از لحاظ فنی کاملاً مناسب و قابل اتکا طراحی شده است این فاکتور نیز همانند فاکتور احراز هویت به علت عدم وجود زیر ساخت حقوقی ضربه بزرگی خورده است. در این فاکتور بنا بر نظر طراحان و مسئولان برگزار کننده انتخابات به دو علت افزایش اعتماد عمومی به انتخابات و عدم قانون مناسب برای توانایی اتکا به آراء الکترونیک نیاز به تعبیه صندوق هایی در سامانه اخذ رای بوده است تا رای انتخاب شده افراد به صورت فیزیکی نیز نگه داری شود تا در صورت نیاز به بازبینی مجدداً به این آرا استناد شود. عدم تحقق پیاده سازی این سیستم به صورت تمام الکترونیک به علت عدم وجود زیر ساخت قانونی تحقق مهم ترین اهداف الکترونیک سازی انتخابات از جمله تسریع در شمارش و بازبینی انتخابات و کاهش هزینه ها را غیر ممکن ساخته است. اگرچه آرا به صورت الکترونیک نیز ذخیره می شود اما به دلیل عدم وجود زیر ساخت حقوقی باید همچنان ده هاملیون کاغذ در هر انتخابات برای ایجاد قابلیت بازبینی استفاده شود که خود از بزرگترین هزینه های انتخابات بوده که علاوه بر ایجاد هزینه بر صنعت کاغذ کشور در هر دوره انتخابات تاثیر زیادی می گذارد.

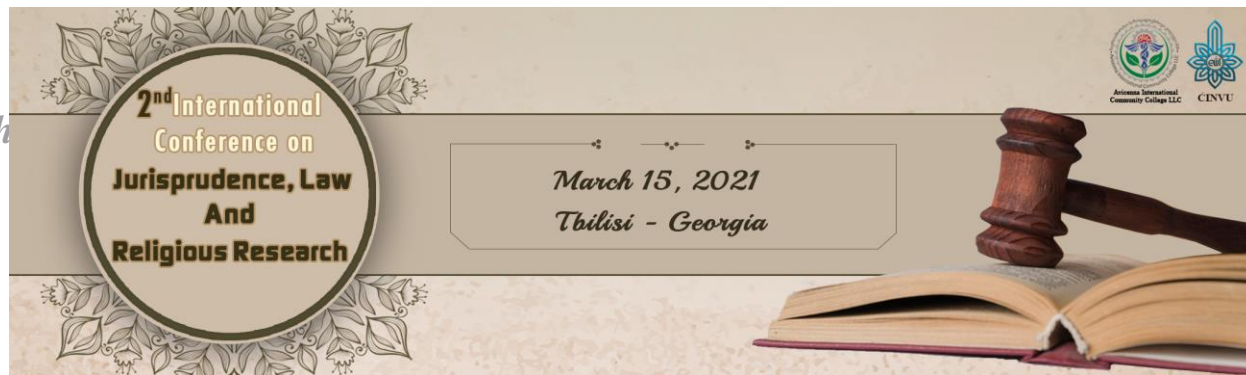
ب) چالش ها و ریسک های مرتبط

انتخابات الکترونیکی می تواند باعث بهبود فرایند انتخابات از جنبه های گوناگون شود. این فناوری امکان مشارکت فعالانه مردم (مشاوره الکترونیکی و مشارکت الکترونیکی) را در تصمیم گیری های دولتی فراهم نموده و باعث جلب اعتماد شهروندان می گردد. مشاوره الکترونیکی و رای گیری الکترونیکی نمونه هایی از تحول دموکراسی در کشور محسوب می شوند. البته انتخابات الکترونیکی عاری از مشکل نیست و به دلیل استفاده از سیستم های الکترونیکی چالش ها، ریسک ها و مشکلاتی به همراه دارد. این چالش ها را می توان در سه گروه (قانونی، سیاسی-اجتماعی فنی و فرهنگی) دسته بندی نمود چالش های قانونی به دلیل مغایرت قوانین موجود با برگزاری الکترونیکی انتخابات و لزوم تدوین قوانین جدید می باشد. چالش های سیاسی-اجتماعی ناشی از تاثیر فناوری های نوین ارتباطات و اطلاعات بر سیستم های انتخاباتی است. چالش های فنی هم مرتبط با محفوظ ماندن آراء، حفظ محرمانگی رای دهنده و روش های امنیتی سیستم می باشد. به عنوان مثال، تجهیزات الکترونیکی به کار گرفته شده ممکن است دچار خرابی سخت افزاری شوند، نرم افزار مورد استفاده حاوی خطاهای برنامه نویسی عمدی یا غیر عمدی باشد و آرای دیجیتال حذف یا دستکاری شوند. همچنین ممکن است به محرمانگی رای دهندگان نیز خدشه وارد شود. چالش های فرهنگی ناشی از عدم برابری سواد اطلاعاتی شهروندان و نداشتن مهارت کافی در استفاده از فناوری های نوین. تمامی این چالش ها بسیار مهم است و می تواند سلامت انتخابات را تهدید نموده و یا اعتماد عمومی نسبت به فرایند دموکراسی را زیر سوال ببرد. (فتحیان، تقوی ۱۳۸۷)

انتخابات ۱۴۰۰ و نظر شورای نگهبان در مورد انتخابات الکترونیک

در بند ۱۲^۲ سیاست های کلی انتخابات، بهره گیری از فناوری های نوین برای شفافیت، سرعت و سلامت انتخابات لحاظ شده است. به خوبی از این بند استنباط می شود که فرایند انتخابات باید متأثر از فناوری های روز باشد زیرا سیستم قدیمی باعث افزایش هزینه ها شده و حتی ممکن است شفافیت لازم را نداشته باشد و موجب تخدیش صحت انتخابات شود. شایان ذکر است در برخی از قوانین انتخاباتی به این بحث اشاره شده است، مثلاً ماده ۶۵ آیین نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی قرائت و شمارش آرا را به دو شیوه دستی و بکارگیری دستگاه های شمارشگر رایانه ای پیش بینی کرده است که البته شمارش آرا به صورت رایانه ای منوط به توافق وزارت کشور و هیات مرکزی نظارت شده است. در ماده ۹ قانون انتخابات ریاست جمهوری نیز شمارش آرا با دستگاه شمارش گر امکان سنجی شده است اما مطابق ماده ۲۸ (مرحله پنجم) آیین نامه اجرایی قانون انتخابات ریاست جمهوری همچنان قرائت و شمارش آراء به صورت دستی انجام می گیرد و همین وضع نیز در مورد انتخابات مجلس خبرگان با توجه به بند ۵ ماده ۶۳ آیین نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس خبرگان صادق است. اصل

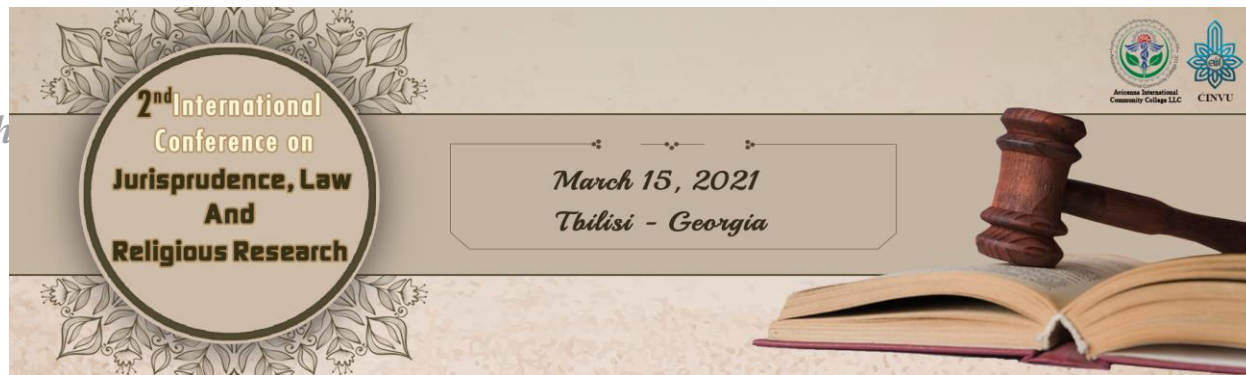
^۲ بهره گیری از فناوری های نوین در جهت حداکثر سازی شفافیت، سرعت و سلامت در اخذ و شمارش آرا و اعلام نتایج

شفافیت در انتخابات سه کار کرد دارد: الف) فراهم نمودن جنبه های مختلف انتخابات برای بازیگران این عرصه تا مورد بازبینی، ارزیابی و شکایت قرار گیرد. ب) اجازه به مردم تا کلیه مراحل انتخابات را مشاهده کنند. ج) در اختیار قرار دادن فرصت برای اطلاع منتقدین، مخالفین و ناظران تا اطمینان حاصل شود که فرآیند انتخابات با قوانین مطابقت عملکردها با قوانین مطابقت شونده. بنابراین استفاده از فناوری های نوین ابزار مناسبی برای تامین اصل شفافیت، سرعت و سلامت انتخابات است. بیماری کرونا زندگی شخصی و فعالیت های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ورزشی مردم را تحت تاثیر قرار داده و سبک جدیدی از زندگی را بوجود آورده است. در روز ۲۸ خرداد ۱۴۰۰ دو انتخابات ریاست جمهوری و شوراهای شهر و روستا و دو انتخابات میان دوره ای مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان رهبری برگزار خواهد شد و از حالا می توان پیش بینی کرد به دلیل این که متأسفانه شواهد نشان دهنده وضعیت نامناسب ایران در حوزه دولت الکترونیک و حاکمیت الکترونیک بوده، اگر تدابیر لازم دیده نشود صف های طولانی داوطلبان برای ثبت نام در فرمانداری ها و بخشداری ها شکل می گیرد که یکی از راهکارهای اساسی برگزاری انتخابات الکترونیکی در شرایطی است که کادر درمان توصیه به عدم حضور در تجمعات و توصیه به ماندن در منزل دارند.

تجربه انتخابات یازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی آن هم درست چند روز پس از ثبت نخستین مورد ابتلا به ویروس کرونا در ایران نشان داد که افزایش آمار مبتلایان به علت تجمع در حوزه های انتخاباتی و استفاده از استمپ، از جمله موضوعاتی بود که برخی رسانه ها با استفاده از آن به دنبال کاهش مشارکت مردم بودند حالا در آستانه انتخابات ۱۴۰۰ و در این شرایط باید دید بسترهای فنی، حقوقی و امنیتی برای برگزاری انتخابات الکترونیکی مهیاست یا خیر. یکی از بسترهای فنی آن اتصال به شبکه در کل کشور است. به طوری که افراد در هر موقعیتی بتوانند از طریق اتصال به شبکه به کاندیدای مورد نظر خود پس از احراز هویت رای دهند. بنا بر نظر برخی کارشناسان اگر این شبکه بومی نباشد و از طریق اینترنت همگانی انجام نشود امکان هک و پایین آمدن امنیت سامانه وجود دارد و از طرفی بسیاری از مناطق کشور به اینترنت دسترسی ندارند.

بر طبق گفته سخنگوی ستاد انتخابات کشور^۳ در تیرماه ۹۹ در نشستی با کارشناسان انتخابات (وزارت کشور دو کار مهم را در حوزه نرم افزاری - سخت افزاری و حقوقی هم زمان انجام داده، اول این که سامانه جامع انتخابات را طراحی و ایجاد کرده تا همه فرایندهای انتخابات های گوناگون به صورت شفاف و دقیق مطابق با قانون انجام پذیرد همه استانداردها، فرمانداری ها، و بخشداری ها به تناسب مسئولیت در حوزه خدمت، به این سامانه دسترسی دارند. این مهم در راستای تحقق دولت الکترونیک انجام شده است.)

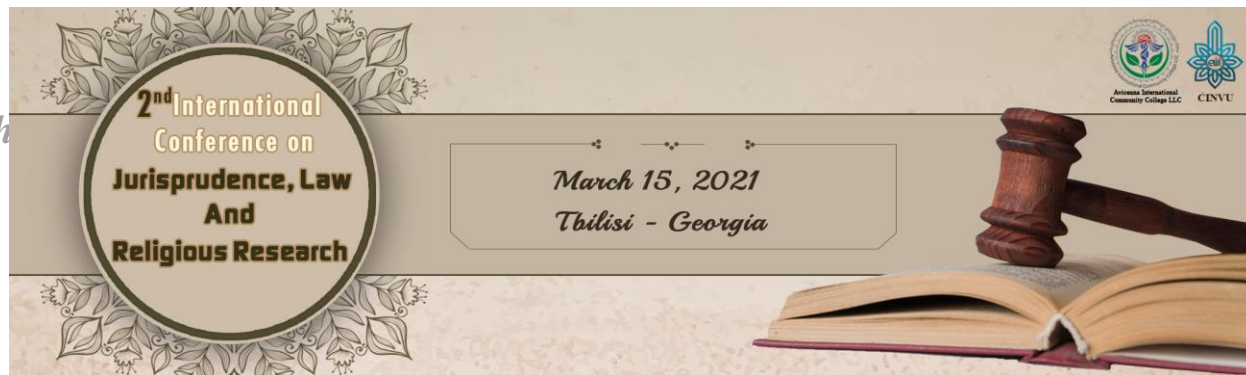

هم چنین شورای نگهبان هم مدعی است برای برگزاری انتخابات الکترونیک، پیشگام است و سخنگوی شورای نگهبان^۴ در آخرین اظهار نظر خود در رابطه با برگزاری انتخابات الکترونیک، اجرای آن را منوط به رفع اشکالات مربوط به امنیت آرا دانسته و عنوان کرده: (این کار می تواند محاسنی از جمله سرعت در شمارش و دقت بیشتر داشته باشد اما مستلزم رفع اشکالات مربوط به امنیت آرا است. برای انتخابات مجلس، ریاست جمهوری و خیرگان حساسیت بیشتری داریم و تا کنون درخواست ما از وزارت کشور مربوط به تامین امنیت روش های رای گیری بوده که اگر تضمین کنند، آمادگی داریم اما اگر نشود به روش های قبلی بر میگردیم تا برای ادوار آینده به روش جامع برسیم).

با وجود این اظهار نظر ها هنوز دقیق مشخص نیست که سامانه جامع انتخابات در ۱۴۰۰ می تواند تمام فرآیند را پوشش دهد و یا همچنان مرحله اخذ رای طبق روال قبل طی می شود.

نتیجه گیری

از مهمترین اهداف دولت الکترونیکی، بالا بردن درصد مشارکت مردم و دخالت دادن مستقیم مردم در تعیین سرنوشت خود است. در این دولت اگر بخواهیم مردم را به رای دادن ترغیب کنیم باید سیستم رای گیری ما بدون نقص، خوشایند و مورد اعتماد باشد. رای گیری الکترونیک در دنیای امروزی در بسیاری از موارد کاربرد عملی پیدا کرده است از جمله انجام برخی فرآیندها و رای گیری ها. یکی از دلایل روی آوردن به این عرصه، سرعت، امنیت و دقت این پروتکل هاست که مانع از بروز تقلب میگردد و اثر عمیقی بر تعامل بین دولت و شهروندان خواهد داشت. مزایایی نظیر راحتی و قابلیت دسترسی برای رای دهندگان در دوران کرونا جذابیت بیشتری دارد. بنابراین، در صورت وجود ظرفیت و قابلیت در نهادهای مجری انتخابات و تضمین امنیت سیستم های الکترونیکی، برگزاری انتخابات پیش رو در این دوران به صورت الکترونیکی می تواند از مطلوبیت لازم برخوردار شود. و این دوره بهترین فرصت برای نهادهای مجری انتخابات است که تمام تلاش خود را برای برگزاری انتخابات الکترونیک به کار گیرند و با ایجاد زیرساخت مناسب، اعتماد سازی، منابع انسانی متخصص، امنیت در جهت حفاظت از آرای مردم در جهت اسقرار انتخابات الکترونیکی در ایران گام بردارند.

منابع و ماخذ

- ۱_فتحیان، محمد و تقوی، منیر سادات، ۱۳۸۷، انتخابات الکترونیکی (بایسته ها و شیوه ها) تهران: مرکز پژوهش های مرکز شورای اسلامی
- ۲_ شیر طاهری، علی و اسماعیلی، رضا و شامحمدی، احسان، ۱۳۹۶، انتخابات الکترونیکی زیر بنای دولت الکترونیکی
- ۳_ بهبودی راد، حسین و غلامی، آمنه و اسماعیلی حسین آباد، الهه و ایزد خواه، هادی، ۱۳۹۲، قانون گذاری، سکوی جهش به سمت انتخابات تمام الکترونیک
- ۴_ رضمانی نیا، سمیه و خسروی زاده، علی و محمدی، میثم، ۱۳۹۷، بررسی نقش رای گیری الکترونیکی در دموکراسی ایران
- ۵_ احمدی نیا، محمد و نظری پور، فردین، ۱۳۹۶، بررسی تحلیلی محاسن و معایب بهره مندی از رای گیری الکترونیکی
- ۶_ عبدلی، زهرا و جابری، فرشته، ۱۳۹۰، بررسی امنیت در سیستم انتخابات الکترونیکی
- ۷_ سیادت، سید حسین و عزیزی، طوفان و رباب اسمعیلی، هما، ۱۳۹۴، مشارکت الکترونیکی شهروندان در حالت دولت الکترونیکی
- ۸_ مصطفوی نژاد سید شهاب الدین و همتی نژاد، فریده، ۱۳۹۹، بررسی و تحلیل سیاست های کلی انتخابات
- ۹_ کریم پور، جابر و نورانی، کامل، ۱۳۸۹، انتخابات الکترونیکی در دولت الکترونیکی، مجله الکترونیکی ویستا
- ۱۰_ سرفرازی، مهرزاد، ۱۳۸۹، نقش استراتژیک دولت الکترونیک در تحقق چشم انداز شهر الکترونیک، فصلنامه مطالعات مدیریت شهری